

**LA FESTIVITAT DEL
9 D'OCTUBRE A TRAVÉS DE
LES CRÒNIQUES**

José Vicente Gómez Bayarri

Dr. en Història. Acadèmic de número de la RACV

València, 2015

© Copyright: José Vicente Gómez Bayarri
E-mail: gomezbayarri@telefonica.net
RECEPCIÓ: 01/07/2015
APROVACIÓ: 06/07/2015

LA FESTIVITAT DEL 9 D'OCTUBRE A TRAVÉS DE LES CRÒNIQUES

Resum: Des del segle XIV, que és quan es va commemorar el primer centenari de la conquesta de la ciutat de València fins al dia de hui, s'ha rememorat la celebració del 9 d'Octubre en actes molt diversos, festa que ha anat evolucionant segons les circumstàncies polítiques i el sentiment patriòtic dels valencians. La processó cívica en els estandarts identificatius de la nostra història i l'acció de gràcies en la Catedral Valentina pel fet de l'incorporació de les terres valencianes a la Cristiandat no ha perdut el seu sentit original. Actualment, el símbol extern més significatiu de la celebració és la Senyera Real, que ha representat l'exaltació de la sensibilitat i emotivitat de ser i sentir-se valencià durant segles i el símbol emblemàtic d'una entitat política pròpia. Podem enorgullir-nos d'esta consciència d'identitat, tant clara, que tenim els valencians.

Paraules clau: Festivitat del 9 d'Octubre a través de les cròniques en el Regne de València.

Resumen: Desde el siglo XIV, que es cuando se conmemoró el primer centenario de la conquista de la ciudad de Valencia hasta el día de hoy, se ha rememorado la celebración del 9 de Octubre con actos muy diversos, fiesta que ha ido evolucionando según las circunstancias políticas y el sentimiento patriótico de los valencianos. La procesión cívica con los estandartes identificativos de nuestra historia y la acción de gracias en la Catedral Valentina por el hecho de la incorporación de las tierras valencianas a la Cristiandad no ha perdido su sentido original. Actualmente, el símbolo externo más significativo de la celebración es la Señera Real, que ha representado la exaltación de la sensibilidad y emotividad de ser y sentirse valenciano durante siglos y el símbolo emblemático de una entidad política propia. Podemos enorgullecernos de esta conciencia de identidad que tenemos los valencianos.

Palabras clave: Festividad del 9 de Octubre a través de las crónicas en el Reino de Valencia.

Abstract: From the fourteenth century, when the first centenary of the conquest of the city of Valencia until today is commemorated, we have remembered the celebration of October 9th with very different events, party that has evolved according to political circumstances and the patriotic feeling of Valencian people. The civic procession with banners identifying our history and Thanksgiving in the Cathedral of Valencia because of the incorporation of the Valencian lands to Christianity has not lost its original meaning. Currently, the most significant external symbol of the celebration is the Real Señera, who has represented the exaltation of feeling and emotion of being and feeling Valencian for centuries and the emblematic symbol of its own political entity. We can be proud of this consciousness of identity that we Valencians have

Keywords: Feast of October 9th through chronics in the Kingdom of Valencia.

SUMARI

1. INTRODUCCIÓ: LA CONQUISTA CRISTIANA DEL REGNE DE VALÈNCIA
2. L'ENTRADA DEL REI EN JAUME EN LA CIUTAT DE VALÈNCIA
3. L'ESPIRIT JURÍDIC DEL MONARCA JAUME I
4. CONQUISTA DE LA CIUTAT I CELEBRACIONS DE L'EFEMÈRIDES DEL 9 D'OCTUBRE

1. INTRODUCCIÓ: LA CONQUISTA CRISTIANA DEL REGNE DE VALÈNCIA

La gradual descomposició política d'Al-Andalus des de l'aparició dels regnes de taifes va favorir i propiciar l'alvanç reconquistador cristià sobre les terres valencianes. L'ocupació militar i les negociacions diplomàtiques entaulades s'expliquen per les condicions sociopolítiques del moment, tant en la Corona d'Aragó com en les diverses taifes valencians. Entre les causes generals que impulsaren la conquesta del Regne de València podem senyalar: a) el dinamisme expansionista de la societat i dels Estats cristians peninsulars en el segle XIII, i b) la debilitat de les estructures sociopolítiques musulmanes en la Península.

La conquesta valenciana es consumà en un període breu de temps. Ad això van coadjuvar diversos factors: a) la debilitat interna i les lluites intestines dels musulmans valencians, b) la superioritat militar i l'esperit de creuada que s'otorgà a la conquesta de València, c) el procés de pactes propugnat per En Jaume el Conquistador i les rendicions voluntàries, en molts casos, i d) la política integradora del Monarca i les condescendents estipulacions concertades per a atraure als valencià-musulmans. Estes condicions determinaren que no foren necessaris grans contingents poblacionals, ni que s'entaularen durs enfrontaments militars.

Donada esta conjuntura, el moment en que s'havia de produir i les circumstàncies de la conquesta estaven determinades per les condicions locals i les situacions personals dels reys valencians. En la demarcació territorial valenciana, l'enfrontament entre el "sayyid" Zeyt Abu Zeyt i Ibn Zayyán, i la submissió del primer al rei Jaume I, possibilitarà en major facilitat l'entrada i ocupació de les terres del Regne de València per les hosts del rei aragonés¹.

2. L'ENTRADA DEL REI EN JAUME EN LA CIUTAT DE VALÈNCIA

Segons estudià el professor Antonio Ubieto, els testimonis cronístics cristians - *Crònica de Jaime I*, la de *Desclot*, la de *San Juan de la Peña* i els *Anales* de Zurita - constaten que la rendició de la ciutat de València es va produir el 28 de setembre de 1238. La tradició analística representada pels *Anales Compostelanos*, *Cronicón Barcinonense*, *Cronicón Masiliense* i *Anales Toledanos* coincidixen en senyalar la mateixa data indicada. La tradició cronística musulmana, segons arrepleguen els testimonis d'Ibn Idari i d'En-Nugairi, també apunten el dia 28 de setembre com la data de l'entrada dels cristians en València. A pesar d'això, el rei Zayyán es va mantindre en l'alcàsser de València fins al dia 8 d'octubre. No obstant això, no són tan coincidents les fonts documentals quan referixen la data de l'entrada oficial del rei en Jaume.

L'anàlisi de les fonts nos revela a on va estar el Monarca, dia a dia en eixes dates. Sabem que el document de la capitulació de València es firmà el dia 28 de setembre en Russafa i el va otorgar en "Valentie, pridie kalendas octobris, anno domini M.CC.XXX.octavo". Açò confirmaria que l'entrada del rei en València no es va produir el 9 d'octubre sino dies abans. S'ha apuntat, en prou seguretat, que el Rei estigué en la ciutat des del 30 de

¹GÓMEZ BAYARRI, J.V., *La Valencia Medieval*. Vol. III. *Historia General del Reino de Valencia*. Real Acadèmia de Cultura Valenciana. 2º edició. València, 2009, p. 175.

setembre, data que d'alguna manera confirma la *Cronica de Jaume I* a l'indicar que al tercer dia d'entrar en València es va a procedir al repartiment de cases de la ciutat.

El contingut d'estes fonts, en esta qüestió, contradiu la data fixada en el *Libre del Repartiment del Regne de València* que afirma: “Die sabbati VII idus octobris intravimus civitatem Valentie” i del *Furs* del Regne de València, conservat en l'Archiu Municipal de la ciutat que registra: “En l'any de Nostre Senyor M.CC.XXX.VIII. IX dies a la entrada de octubre, pres lo senyor en Iacme, per la gracia de Deu rey d'Arago, la ciutat de Valencia” i del manuscrit llatí conservat en l'Archiu Catedralici, a on s'arplega: “Anno Domini millesimo ducentesimo XXX°. VIII°, ydus octobris cepit dominus Iacobus rex civitatem Valentie”, fixant la data de la conquesta de la ciutat el dia 15 d'octubre.

Lápida en l'exterior de l'abside de la Catedral de València

Confrontant la documentació hem de senyalar que València fon capitulada el 28 de setembre de 1238, permaneixent el rei moro Zayyán fins al dia 8 d'octubre en el seu alcàsser de València, i entenem que el rei Jaume el Conquistador entraria en la ciutat a poqueta nit del dia 28 de setembre, quedant-se en ella, i a on otorgaria un document el dia 30 del mateix més. L'entrada solemne i oficial es produiria el dia 9 d'octubre, acompanyat d'una part de la seua cort real². Eixe mateix dia es celebrà la primera cerimònia oficial, sent la mesquita major consagrada per l'arquebisbe Pere d'Albalat, passant a catedral del bisbat i oficiant-se la Santa Missa³.

²UBIETO ARTETA, A., *Orígenes del Reino de Valencia*. Vol. I. València, 1976, pp. 105-116.

³ Per a l'estudi de l'Iglésia Valentina en els primers anys de la conquesta del Regne, veja, CASTELL MAIQUES, V., *Proceso sobre la ordenación de la iglesia valentina. 1238-1246*. Vol. I Edició crítica, vol. II. València, 1996.

3. L'ESPERITJURÍDIC DEL MONARCA JAUME I

El *Libre dels Furses* comença en les següents paraules: “En lo any de nostre Senyor M.CC.XXXVIII. nou dies de Octubre pres lo Senyor en Jaume per la gracia de Deu Rey Darago la ciutat de Valencia”⁴.

La celebració de la festivitat del “9 d'Octubre” ha de ser un acte de goig, orgull i autoestima dels valencians per commemorar l'entrada oficial del rei Jaume I en la ciutat de València, fet que donarà lloc a la creació institucional del regne cristià de València per voluntat expressa d'un monarca conquistador i legislador.

Segons relata la *Cronica de Jaume I o Libre dels feyts* l'any 1232 en la vila d'Alcanyís es reuniren Jaume I, el Mestre de l'Orde de l'Hospital i el noble aragonés Blasco d'Alagó i plantejaren el projecte de la conquesta i ocupació de València. En esta reunió el noble Blasco d'Alagó li digué al Monarca que València era “la mellor terra e la pus bela del món”.

En 1236 el Rei convocà Corts en la vila de Monzón per a decidir i planificar la conquesta de les terres valencianes. En la finalitat d'atraure major número d'assistents, decidix sol·licitar Bula de creuada que li va ser otorgada pel papa Gregori IX, i emplaçà als seus nobles per al dia de Pasqua en la població de Terol. Esta convocatòria no va ser un èxit puix només un reduït número de cavallers s'enrolaria a la creuada, a pesar del requeriment del Monarca.

Ocupada en 1237 la plaça d'El Puig de Santa Maria, punt estratègic per a l'assalt a la conquesta de la ciutat de València, el Rei deixà les seues tropes al comandament de son tio En Bernat Guillem d'Entença, i inicia un períple per a reclutar noves tropes i aconseguir quemenjars per a sitiar la ciutat.

Després de la conquesta i ocupació del Regne, el monarca Jaume I es plantejà dotar de lleis pròpies al regne instituint. L'apetència d'aragonesos i catalans per beneficiar-se de la nova conquesta topetarà en els interessos del Monarca. El rei Jaime va tindre la intenció de no engrandir el poder d'aquells que li ocasionaven problemes i dels que ell dubtava de la seua fidelitat, com a Rei i Senyor, fet que pogué comprovar quan a vista de la ciutat de València, alguns nobles decidiren abandonar-lo.

El rei Jaume ambicionava incrementar el seu patrimoni en el territori valencià i opondre's a les ambicions de la nobleza i del clero. El Monarca desijava concedir una legislació pròpia i singular al Regne de València, que fora independent i es regira en normes jurídiques diferents de les vigents en uns altres territoris de la Corona d'Aragó.

Este ordenament jurídic de “nou cuny” propiciaria l'autogovern regnicola, només somés al “Rex”, i va permetre al sobirà configurar un nou Estat dins del sí de la Corona d'Aragó. El Monarca es va erigir aixina en un aveat jurispèrit, ya que al reforçar el patrimoni real incrementaria el poder personal en favor de la Corona. El juriste Baltasar Rull afirmà: “Hi

⁴*Els Furs*. Adaptació del text dels furs de Jaume el Conqueridor i Alfons el Benigne de l'edició de Francesc-Joan (València, 1547) a l'orde dels mateixos furs en el manuscrit de Boronat Pera de l'Archiu Municipal de la Ciutat de València. Edició facsímil de Vicent García Editors. Transcripció feta per Arcadi García i Sanz. València 1976, p. 21.

ha motius per a sospitar que el rei En Jaume, conqueridor i numen del Regne de València, ho va concebre en un sentit patrimonial que no va descobrir obertament fins a l'ocupació de la capital”.

Jaume I el Conquistador o Lleislador
Sala de la Capella o Saló dels Reis del Palau de la Generalitat Valenciana

La grandea del rei Jaume I es va deure a la seua magnificència en València i a la concessió del compendi dels “Furs”, instrument legislatiu que li va valdre per a augmentar la seua reputació i glorificar la seua figura.

Segons Juan Ferrando Badía els “Furs” se fonamenten en el Dret romà justinianeu, recopilat en l'Universitat de Bolonya, que potenciava els poders del Monarca més que els “Costums” aragoneses i els “Usatges” catalans d'inspiració germànica. A l'examinar les coordenades fonamentals de l'història valenciana sentencià:

El rei En Jaume d'Arago funda el Regne de València como a tal - any 1239- i el configura com a unitat política i administrativa, dotant-lo de lleis propies i distintes de les qui regien els Regnes d'Arago i Mallorca i els comtats catalans i articulant una serie d'institucions de dret public que permeteren, analogicament parlant, l'autogovern del Poble valencià⁵.

El *Libre dels Furs* arplegarà el sentit de la plenitud del poder real i el criteri patrimonial del "Regnum", aixina com de l'institució de les Corts. El Monarca va erigir a la ciutat de València, una vegada capitulada, en "Cap i Casal del Regne".

Libre dels Furs. Arxiu Municipal de València

Hem d'entendre que el Regne de València és una fundació creada per voluntat del propi Rei al plasmar el seu pensament polític, dotant-lo de pròpies lleis diferents de les que regien en els regnes d'Aragó i de Mallorca i dels comtats catalans a l'articular una serie d'institucions de dret públic que permeteren l'autogovern dels valencians.

El Monarca integrà el Regne de València en la Cristiandat. Va voler, per raons jurídiques, polítiques i econòmiques, impedir augmentar el poder senyorial i consegüentment reforçar el poder dels ciutadans i l'engrandiment del poder real. El Rei, preocupat per la llibertat

⁵FERRANDO BADÍA, J., "Orígens, elements, naturaleza y organizacio del Regnum Valentiae". *En torno al 750 Aniversario. I. Valencia, 1989*, p. 401. Vegau, aixina mateix, del dit autor, *El histórico Reino de Valencia y su organización foral*. València, 1995.

individual, implantà un sistema d'hòmens lliures, només serfs de la llei, regits per prínceps que saberen vanagloriar-se d'ordenar a hòmens i no a servitut.

El binomi “autoritas” i “llibertat” s'unixen en les institucions polítiques. El rei i el poble han de sometre's a l'imperi de la llei:

La primera cosa que's cove a tot Rey es de guardar tots los manaments de sa lig, e que mostre al poble que ell te fermament sa lig, e que la volentat s'acord ab lo feyt” segons s'arreplega en el *Libre de Saviesa*⁶.

Libre dels Feys

El *Libre dels Feys* reflectix que la seua conducta estigué d'acort en la regla de que Deu posà en el seu lloc als reis per a que obraren segons justícia i llibertat; i aixina es fa constar en el *Libre dels Furs* al titular un “fur” en l'enunciat: “De justícia e de dretura, car aquest es lur offici de veritat”.

El Monarca legislador i conquistador fon un fervent defensor de la llealtat, la fidelitat i la paraula donada. Repudiava la política arbitrària i va preferir la política de pactes a la d'enfrontaments bèlics.

⁶ GÓMEZ BAYARRI, J. V., *La Valencia Medieval*. Volum III de la *Historia General del Reino de Valencia*. 2ª edició, València, 2009, p. 243.

La filosofia d'En Jaume es plasmà en els "Furs", ordenament jurídic que va regir els destins del Regne de València des de la seua promulgació i, inclús, es va estendre més allà de les nostres fronteres regnícoles, servint de model d'unes atres codificacions.

Julián San Valero senyalà que València des de 1238 és valenciana, i ho va fer en els element històrics que disponia que eren:

- a) La voluntat del rei En Jaume.
- b) La seua oposició als interessos d'aragonesos i catalans que pretenien el domini del Regne i incrementar els seus patrimonis i els privilegis, inclús anant en contra de la voluntat del mateix Monarca.
- c) Crean una nova societat valenciana per voluntat real que actuà políticament com una entitat autònoma que defengué els interessos propis i que va estar constituïda per diversos elements humans: cristians, de molt diversa procedència, establits com a conseqüència de la conquesta i repoblació i que vingueren al Regne atrets per les circumstàncies, i una massa poblacional indígena més o menys islamisada que, en principi, era el contingent poblacional majoritari⁷.

4. CONQUISTA DE LA CIUTAT I CELEBRACIONS DE L'EFEMÈRIDES DEL 9 D'OCTUBRE

Les negociacions de la capitulació de la ciutat de València, provablement, les dugué personalment el Monarca, sense que se produïren enfrontaments bèlics. Se signaren unes condicions d'entrega de la ciutat. Com a senyal de rendició, els valencians-musulmans hissaren el 28 de setembre de 1238 el Penó de la Conquesta, en les barres d'Aragó, en la torre d'Alí-Bufat del portal de Bab al-Sakhar.

El *Libre dels Feyts* relata:

Quant vench altre dia hora de vespres enviam dir al Rey, e al a Raiz Abnalmalet, per tal que sabessen los Chrestians que nostra era Valencia, e que ningun mal nols faessen: que metessen nostra senyera en aquella torra que ara es del Temple. E ells dixeren quels pleya e nos fom en la rambla, entrel Rey e la torra, e descavalcam, e dreçam nos vers orient, e ploram en nostres ulls besant la terra, per la gran merce que Deus nos havia feyta⁸.

⁷ SAN VALERO APARISI, J., *El pueblo del Reino de Valencia*. València, 1987. p. 83. El mateix autor analisa la formació de les terres valencianes com a Regne en "Concepte de Regne de València". *Cicle de conferències commemoratives del VII centenari de Jaume I*. València. 1977. "Formación del Reino de Valencia". *Serie Histórica. ACV*. núm. 1. Gandia, 1986.

⁸CRÓNICA, *Chronica o Commentari del gloriosissim e invictissim Rey en Jacme*. Facsímil. Pròlec de M. Sanchis Guarner. València, 1557-1978. Existix una atra reedició facsímil en pròlec de M. Bas Carbonell. València, 1557-1994. Cap. CX de "Comença la conquesta del Regne de Valencia" fol.LXXVIII vº.

Penó de la conquesta. Archiu Municipal de l'Ajuntament de València

La commemoració d'este episodi es celebrà en una llitúrgia religiosa i un acte cívic de caràcter processional en influències d'unes atres cerimònies de l'eixercici de poder que refermava la sobirania règia.

Les festes en rememoració dels reis celebrades a lo llarc del Trescents i del Quatrecentos en la ciutat de València introduïren ceremonial per tal d'organisar l'efemèrides del Nou d'Octubre i que foren expressions festives que tingueren caràcter patriòtic. En el transcórrer del temps, la festa es va a convertir en una manifestació pública de consciència ciutadana i en un acte d'afirmació de la nostra identitat com a poble a on se foren afegint elements religiosos, institucionals, patriòtics, representatius de les corporacions locals i actes lúdics.

Des de mitat del segle XIV lo que havia segut una acció de gràcies de caràcter religiós, ara, quant se va a difondre la llegenda de l'intervenció divina de Sant Jordi en la batalla d'El Puig que derrotaren a les tropes del rei Zayyán, els Jurats de la ciutat i el Capítul catedralici elevaren a Sant Jordi junt a Sant Vicent Màrtir en màximes figures representatives de la cristiandat valenciana. La commemoració de la conquesta de la ciutat el dia Sant Donís seria celebrada utilisant elements d'unes atres festes sobiranes, en la participació conjunta en la comitiva dels estaments representatius de la capital del Regne que eren garants de les jurisdiccions i de la llibertat dels ciutadans.

Retable de la batalla d'El Puig. Sant Jordi en l'ermita d'El Puig de Santa Maria

El 20 de decembre de 1336 el Consell Municipal de València donà un pregó instant a que tot veí armat acompanye a la Senyera per a defendre els drets de la ciutat.

Ara oiats que-us fan saber e manen los justicia en lo criminal e en lo civil, els jurats e els prohoms consellers de la ciutat de Valencia: que tot hom a cavall e a peu siats aparellats ab vestres armes per seguir la Senyera del senyor e de la Ciutat, per mantenir e deffendre les regalies del senyor rey e la possessio en la qual la dita Ciutat es dels aemprius e altres libertats e drets contra alguns qui s'esforçen perturbar les dites regalies del senyor rey e de la dita Ciutat en les dites coses, e pa a X dies⁹.

En 1338, un segle més tart de la conquesta de la ciutat de València pel rei Jaume I se celebrà el I Centenari de la commemoració d'esta fita històrica a proposta del Consell Municipal de la ciutat que acordà que es rememore solemnement el primer aniversari de l'entrada del rei En Jaume en València i que tal efemèrides es celebre tots els anys.

⁹ROCA TRAVER, F. A., i FERRER NAVARRO, R., *Historia de la Cultura Valenciana (1263-1400). (Documentos para el estudio)*. Tom I, doc. 238, pp. 154-155. *Manual de Consells*, t. A-3, fol. 181. Archiu Municipal de València (AMV).

Primerament, que en lo dia de Sent Dionis, que sera lo noven dia del mes de octubre del present any MCCCXXXVIII, se faça proceso general de clergues e de religiosos que son en la dita Ciutat, la qual proceso, ab los prohomens e poble de la dita Ciutat, partesca ab creus de la esgleya catedral de Nostra Dona e anar a la esgleya del benaventurat martir Sent Vicent, lo qual per mantenir e exalçar la fe catholica, volch sostenir e sofrir martiri e la sua sanch esser escampada e mort sofrir en la dita Ciutat. (...) E encara, com per misericordia de Deu lo dit centenar d'anys era complit per feels christians en la dita ciutat, e per clamar merce a la bonea e misericordia de Deu e a la Verge mare sua e als sancts de paradis, que per avant vulla la dita Ciutat conservar el servii e exalçar e ampliar la fe catholica. Encara ordena lo dit consell que, per tots temps, cascun any, ço es, lo noven dia del mes de octubre, se faça semblant proceso a honor de Deu e de la Verge mare sua, e tota la cor celestial. Que en les dites esgleyes parroquials es donen de caritat tres diners, axi al poch com el gran, e que als pobres vergonyants sia donat lo doble¹⁰.

Entre els assistents a la dita processó general del Nou d'Octubre, que aniria des de la Catedral fins al convent de Sant Vicent Màrtir, es trobaven el bisbe de València i el bisbe de Sogorb qui va a ser el que predicà el sermó de la conquesta i celebrà l'ofici llitúrgic. També assistiren l'infant Pere de Ribagorça i alguns nobles del Regne. El monarca Pere II del Regne de València, el Cerimoniós, i la seu esposa la reina Maria de Navarra, que es trobaven en la ciutat per a jurar els furs i privilegis regnícoles, excusaren la seua presència, alegant motius de salut.

L'acte i la processó va tindre un component caricatiu. Es repartiren almoines als necessitats de les iglésies, als convents, als hospitals i als pobres vergonyants.

La convocatòria i commemoració tingué una faceta religiosa i una atra lúdica, i es pretenia celebrar la conquesta de la ciutat per les tropes del monarca Conquistador i la seua incorporació a la cristiandat.

(...) e per fer laors e gracies al Nostre Senyor Deus e a la Verge gloriosa Nostra Dona Sancta Maria mare sua, e tots los sancts de paradis, de la conquesta de la Ciutat, la qual lo molt alt senyor en Jacme, de bona memoria, rey d'Arago, pres e trach de mans dels infeels e liura aquella a feels christians¹¹.

No obstant, la transcendència militar, política, jurídica i religiosa de l'incorporació de la ciutat de València a l'àmbit cristià no s'havia fet cap commemoració de dita efemèrides en anterioritat a l'any 1338. En els primers anys, la festa es llimitava a realisar una processó al Monasteri de Sant Vicent Màrtir i la distribució d'almoines.

¹⁰ROCA TRAVER, F. A., i FERRER NAVARRO, R., *op. cit.* Tomo I, doc. 251, p. 158. (AMV). *Manual de Consells*, t. A-3, fol. 245 vº.

¹¹ROCA TRAVER, F. A., i FERRER NAVARRO, R., *op. cit.* Tomo I, doc. 251, p. 158. (AMV). *Manual de Consells*, t. A-3, fol. 245 vº.

Portada tardo-romànica de l'Iglésia de Sant Vicent de la Roqueta

Iglésia de Sant Vicent de la Roqueta

La cristiandat no oblidava els orígens cristians de València, gràcies a la tradició transmesa durant els cinc segles del domini musulmà sobre les terres valencianes. La memòria del màrtir Vicent¹², mantinguda per reflectir-se en els texts dels Sants Pares de l'Iglésia, fon glossada per la cultura monàstica alt-migeval, i la seua mort i soterrament en la ciutat fon considerat un fet heroic pels conquistadors per ser un defensor de la fe cristiana i haver patit el martiri per mantindre les seues creències fins a la mort, lo que significava una prova de l'antiguetat de l'Iglésia valentina. El Sant fon venerat com a patró de la ciutat i protector davant de Deu front a les advertitats. La renovada devoció després de la conquesta de la ciutat trobaren en ell el resò per a fonamentar els desijos reconquistadors.

R. Narbona senyalà que l'impuls donat al cult de Sant Vicent Màrtir coronaria la reconstrucció ideològica necessària per a justificar política i religiosament la conquesta cristiana i la repoblació valenciana promoguda per la monarquia aragonesa¹³ i també el naiximent d'una Iglésia pròpia¹⁴.

La devoció i impuls de Jaume I al Sant faria que sobre el sepulcre s'alçara un santuari, convent, hospital i la coneguda iglésia de la Roqueta¹⁵, i el Monarca les dotaria de rendes pròpies per a el seu sustent i uns atres objectes de caràcter personal¹⁶.

Durant temps la documentació a soles constata notícies aïllades i reiteratives sobre la celebració del Nou d'Octubre¹⁷. El pregó anunciava la celebració i el Consell Municipal destinava chicotetes despeses per a cobrir els gasts dels festejos. Seguint la normativa organitzativa i els esquemes ideològics del pensament polític i social baixmigeval el dit Consell de la ciutat acodia en els seus oficials i magistrats, i també assistien prohoms de la ciutat, representants de les corporacions gremials i confraries i el restant de la ciutadania que seguia al bisbe, al capítul catedralici i a la clerecia de les parròquies, ordenat tot segons el seu ranc i condició social, portant les seues insígnies i els estandarts de la seua representació¹⁸.

¹²Havia naixcut en Osca i era diaca de Sant Valero de Saragossa.

¹³NARBONA VIZCAÍNO, R., *El Nou d'Octubre. Ressenya històrica d'una festa valenciana (Segles XIV-XX)*. Consell Valencià de Cultura. 2ª edició, 2006, p.25.

¹⁴CASTELL MAIQUES, V., *El cristianisme en Valencia abans de Jaume I'*. *En torno al 750 Aniversario*. I. València, 1989, i *Proceso sobre la ordenación de la iglesia valentina (1238-1246)*. Edició crítica i estudi 2. vols. València, 1996.

¹⁵Els inicis de la "Roqueta" hem de buscar-los en el segle IV quan es construí un "martyrium" sobre la tomba del diaca màrtir. Esta llegenda s'ha vist verificada per l'arqueologia que ha confirmat l'existència d'una necròpolis cristiana en una cronologia que va des del segle IV fins al VII.

¹⁶BENITO GOERLICH, D., "Iglesia y Monasterio de San Vicente de la Roqueta, actual parroquia de Cristo Rey". *Catálogo de Monumentos y Conjuntos de la Comunidad Valenciana*, Vol. II, p. 613-618. Ed. Generalitat valenciana, València, 1983. BURNS, R.I., "Un monasterio-hospital del siglo XIII: San Vicente de Valencia". *Anuario de Estudios Medievales*, IV (1967), p. 75-108. *El Reino de Valencia en el siglo XIII. Iglesia y sociedad*, vol. II, p. 617-661. Editorial Del Senia al Segura. València, 1982. CABANES, Mª. D., *Los monasterios valencianos. Su economía en el siglo XV*, vol. I, p. 148-157. Universitat de València, 1974.

¹⁷Ni els texts migevals dels *Anales Valencianos*, estudiats per María Luisa Cabanes Catalá, ni el *Dietari del Capellà d'Alfons el Magnànim*, edició i índex preparats per María Desamparados Cabanes Pecourt arregleguen notícies referents ala celebració del Nou d'Octubre i a la festa de Sant Donís.

¹⁸NARBONA VIZCAÍNO, R., *El Nou d'Octubre. Ressenya històrica d'una festa valenciana (Segles XIV-XX)*. Consell Valencià de Cultura. 2ª edició, 2006, pp. 27-28.

El pregó municipal publicat el 12 d'octubre de 1428, en el regnat Alfons III del Regne de València, el Magnànim, fa alusió a la festa de Sant Donís a l'incidir en la lloança i glòria de Deu, de la Verge i de tota la cort celestial:

En memoria del gran e molt sobiran benefici que la ciutat de Valencia rebe en lo dia que fonch conquistada de mans de infels e restituyda a la Santa Fe Catholica Cristiana, ordenava que per al dia de Sanct Donis sia celebrada gran festa e solemnitat, així com lo dia de diumenge es acostumat fer, e sia feta la processó loable costumada¹⁹.

El Magnànim atenent la sollicitut dels jurats de la ciutat estimularà la celebració solemne de l'acció de gràcies a Deu, a la Verge i a Sant Donís pels beneficis rebuts.

El creixent interès del Monarca per la commemoració del Nou d'Octubre es devia a la presència en els actes religiosos de fidels, cada vegada en major número, que volien festejar la victòria de Jaume I. Aprofitant l'ocasió de la presència del Magnànim en la ciutat, els jurats de la ciutat li manifestaren en 1428 que dita festa instituïda “per tanta e tant singular gràcia seria digna cosa que fos colta e solemnitzada” en una processó convocada i celebrada anualment que aniria fins a l'iglésia de Sant Jordi i tornaria a la catedral. El Rei sancionava la celebració en l'objectiu de perpetuar-la en un marc molt particular²⁰.

La processó tenia com a finalitat reunir la població per a cantar “hymnes e responsos e altres cants, donant laor e gloria a nostre senyor Deu [ab] lums en les mans”.

La popularisació de la festa va fer que s'anaren introduint nous costums. S'elaborarien confitures, entre unes atres “piuletes i tronadors” inspirats en les traques que es disparaven tradicionalment per a celebrar els festejos, dolços que donarien origen a la “mocadorà” que es regalava per a afalagar als enamorats el dia de Sant Donís. Els fòcs artificials i els dolços constituïren dos elements vinculats a les festes reals i a l'exaltació dels valors de consciència patriòtica, commemorats en la festivitat de Sant Dionís, dia que es recordava l'incorporació de València a la cristiandat i la reafirmació del poder de la monarquia i la creació d'una entitat política sobirana, mercé a un pacte entre els valencians i el Rei.

Ya a finals del “Quatrecent” era costum obsequiar joyes i dolços en plats de ceràmica elaborada en Paterna i Manises en les cerimònies d'entrada dels monarques de la Corona d'Aragó quan visitaven València.

El *Llibre de memòries de diversos sucesos e fets memorables* de S. Carreres Zacarés arreplega la celebració del II Centenari del 9 d'Octubre en l'any 1438. La crònica de l'època diu que es “feu proceso dels cent anys de la presa de Valencia; ballaren tres dies los officis” i el Consell municipal sufragà els salaris dels músics que caminaven davant de

¹⁹Còpia dels pregons manats publicar per la illustre ciutat de Valencia desde lo any 1338 fins lo present, en los quals se califica la observancia inmemorial de haver delliberat la dita ciutat, festes, processons, rogatives y altres actes. Biblioteca Universitària de València (s.l., s.a.) pp. 11-12. Citat per R. Narbona Vizcaino. *El Nou d'Octubre*, op. cit., p.30.

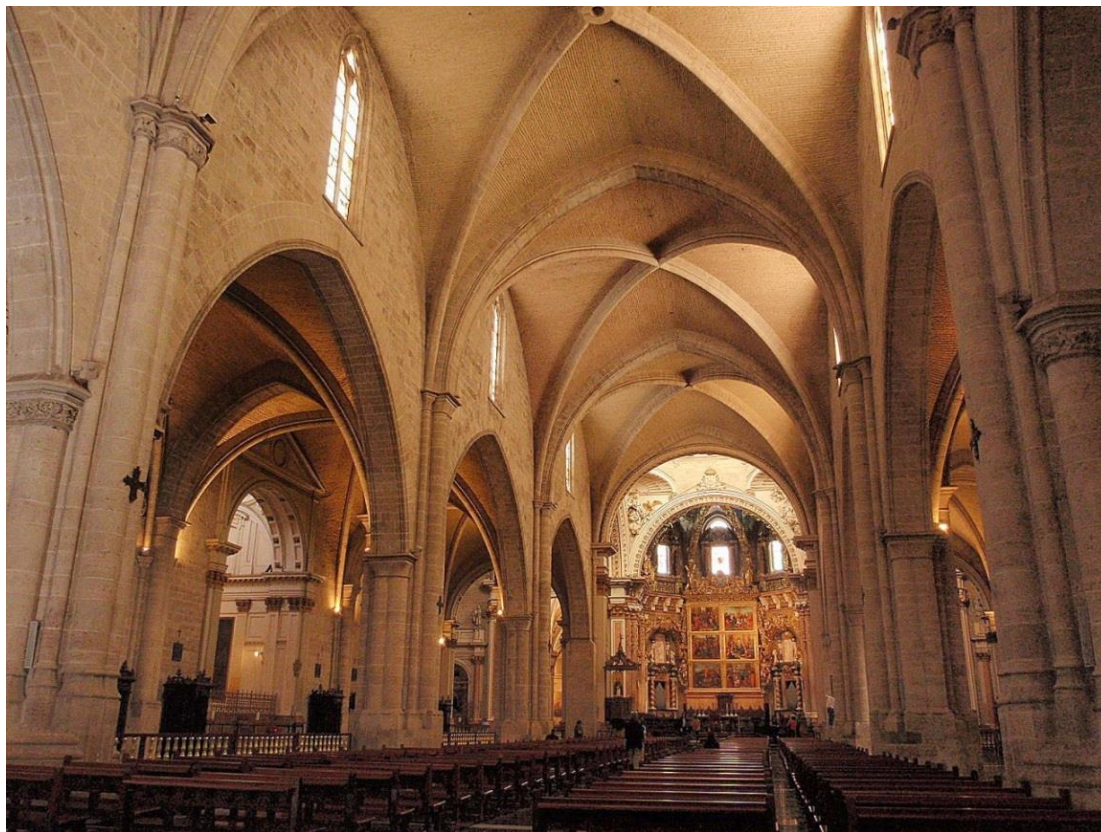
²⁰NARBONA VIZCAÍNO, R., *El Nou d'Octubre*, op. cit., pp. 30-31.

la bandera en la processó i se feren lluminàries en les torres de la ciutat durant la nit²¹. Les despeses municipals consignades per a la festa i solemnitat ascendien a poc més de cinccents sous.

Donat el deteriori de la senyera real en 1458 s'encarregà a Jaime Fillol la seua restauració per a la celebració de la festa de Sant Donís²².

El 27 de juny de 1458 moria Alfons el Magnànim en el Castell Nou de Nàpols i li va a succeir el seu germà Joan. En la preparació dels actes de l'entrada oficial del rei Joan II en València en el més de setembre de 1458 es fa alusió a la festivitat de Sant Donís a l'ordenar el Consell municipal que en la nit prèvia a la recepció “sien fetes alimares per los campanars e torres de la ciutat e cases singulars, axi como si fos la festa de Sent Dionis” i se demanava als ciutadans que les torres i cases foren endreçades en “alimares, ab gran copia de coets, segons la vespra de Sent Dionís es acostumat fer”.

El dissabte, 21 d'abril de 1459, en la Sèu de València fon beneïda la bandera que feu nova la ciutat “la qual bandera se trau tots anys per la dita ciutat en les festes de sent Donís e de sent Jordi, acompanyada de nosaltres e de molta altra gent”²³.

Interior de la Catedral de València

²¹ AMV. *Manuels de Consells*, A-32, fol. 28. (10 d'octubre de 1438), i *Clavería Comuna. Manuals d'albarans*, J-57, fol. 27, (11 d'octubre de 1438). NARBONA VIZCAÍNO, R., *El Nou d'Octubre*, op. cit.p. 32.

²² *Clavería Comuna*. AMV, J, 69. Albarà de 12 de maig, citat per J. Cebrían Aracil. *Libro del Ceremonial de la Ciudad de Valencia*. València, 1966, p. 42.

²³ *Clavería Comuna* AMV. *Dietari del capellà d'Anfos el Magnànim*. Edició de J. Sanchis Sivera, València, 1932, cap. CVII, p. 234. Existixen unes atres edicions. *Dietari del capellà d'Alfons el Magnanim (sic)*. Edició i índexs de Mª D. Cabanes. Zaragoza, 1991.

En l'organització de l'entrada oficial de Ferran el Catòlic en octubre de 1479 també se fa referència als oficis, lluminàries i als fòcs artificials coincidint en la celebració de la festa de Sant Donís, assistint el propi Monarca a la processó commemorativa de la conquesta²⁴.

Celebrada la processó, segons és costum, el Consell municipal repartí almoines entre els pobres i realisà els habituals actes públics de caritat cristiana.

El *Llibre de memòries de diversos sucesos e fets memorables* aixina mateix reflectix que en motiu de l'entrada en la ciutat de València del cosí germà del Rei, l'infant Enric d'Aragó, duc de Segorb, nomenat lloctinent real del Regne, coincidint en la festivitat del Nou d'Octubre de l'any 1494, la ciutat li va a obsequiar en motiu de la dita festa: “sis cabaços de cohets tronadors y sis plats de torrats e sis plats de torrons blancs y sis plats de citronats, pinyonada, pasta real, marçapans”²⁵. És dir, el típics dolços d'esta celebració: torrons, massapans i plats decorats en l'heràldica de València.

En el segle XV valencià va florir el “Segle d'Or de les Lletres Valencianes” que se caracterisà també per la riquesa artística pictòrica. En este context cultural i social les entrades dels reis en la ciutat de València mostren una expressió d'alegria popular. Els entremesos representats en els carros triomfals, els fòcs artificials, els bous i els banquets foren manifestacions lúdiques de les celebracions festives d'este segle, prenent carta de naturaleza en les diverses festivitats, especialment en les commemoratives de la “Conquesta”. En els regnats d'Alfons el Magnànim i del seu germà Joan II seran quan les festes valencianes conseguixen major esplendor. El Magnànim, rei de gusts renaixentistes, amava el luxe i l'ostentació. Els valencians sentiren una gran estima pel Monarca i per la seua esposa, la reina Maria²⁶.

El III Centenari de la conquesta de la ciutat de València es celebrà en 1538 en el regnat de Carles I d'Espanya i V d'Alemanya, de la dinastia dels Habsburgos. En esta centúria, l'idea imperial, nova ideologia generadora de la consciència del cesarisme renaixentiste espanyol, s'aniran imponent les particularitats d'Espanya en les institucions forals dels territoris de la Corona d'Aragó.

La victòria del monarca Carles I en la Guerra de les Germanies valencianes va reduir l'orgull patriòtic de la festa del 9 d'Octubre, i va fer que la desfilada processional es recreara en escenes folclòriques i tramoyes.

Es popularisaren el “Penó de la Conquesta” que s'havia conservat en el monasteri-iglésia de Sant Vicent de la Roqueta, ofrena de Jaume I al patró del cristianisme valencià. Se traslladà la senyera des de la seu del Consell Municipal a la Catedral valentina i se pronuncià un sermó alegòric a la conquesta de la ciutat i una processó que, visitant l'ermita de Sant Jordi, arribà al monasteri de Sant Vicent Màrtir.

²⁴*Llibre de memòries de diversos sucesos e fets memorables e de coses senyalades de la ciutat e regne de Valencia (1308-1644)*. Edició de S. Carreres Zacarés. València, 1940, p. 669.

²⁵*Llibre de memòries de diversos sucesos e fets*, op. cit., p. 705.

²⁶CARRERES DE CALATAYUD, F. de A., *Las fiestas valencianas y su reflejo en las justas poéticas y en las relaciones*. Temas valencianos, núm. 16. València, 1977, p. 6. Cfr. Aixina mateix, GÓMEZ BAYARRI, J.V., “Alfonso el Magnánimo: rey político y mecenas humanista”. *Serie Histórica*, núm 31. RACV. València, 2010, pp. 11-58.

La recreació dels actes es perpetuarà en les commemoracions successives. Es va iniciar una nova etapa i es formalitzarà una concreció protocolària més fastuosa, en cerimònies pròpies de l'època imperial. El Consell Municipal fomentarà la participació de la ciutadania en la processó i l'assistència als actes lúdics i espectacles que tenien lloc la vespra. Un pregó anunciava l'obligació de tancar els "obradors", recomanava la neteja i decor dels carrers per a on transcorria la processó, i es va fer una invitació a la població per a que esta fera "molts e grans alegries ab senyal i demostracions i ab balls i com millor poran per honra de la dita festa". Es va promoure que s'encengueren "lluminàries", es cremà una "falla" en la plaça de la Catedral i els gremis participaren en la processó "cascun ab els seus sons i moltes invensions"²⁷ a imitació de la seua implicació en la celebració de la festivitat del *Corpus Christi*, processó que estava, també, molt arraïlada entre les associacions gremials i confraries²⁸.

En motiu de la celebració del IV Centenari de la conquesta de València, la real senyera fon restaurada -reformació de la Senyera- i la seua nova asta va ser cisellada per Simón de Toledo²⁹.

El IV Centenari de la conquesta de la ciutat de València, 1638, fon tractat per Marco Antonio Ortí en la seua obra *Siglo quarto de la conquista de Valencia*, i posteriorment per Gaspar Blay Arbuxech Bas en el *Sermo de la conquista de la molt insigne, noble, leal, e coronada ciutat de Valencia*, conegut també com el *Sermo de la Sancta conquista de Valencia, y de la Augusta Espada del Señor Rey Don Iauime o Sermo de Tizona*, ya que en honor a la dita espasa es publicà l'obra.

*Sermo predicat en la Sancta Esglesia Metropolitana de dita Ciutat a 9 de octubre, any 1666, dia del Invictissim Bisbe y Martir Sanct Donis, per lo E. Doctor Gaspar Blay Arbuxech (sic) Prebere de la Real Congregacio del Oratori de Sanct Felip Neri de Valencia, en ocasio ques traguè novament en la Processo general la augusta Espasa, eo Tizona del Serenissim Senyor Rey En Iauime el Conquistador*³⁰.

Es trata de l'homília del 9 d'Octubre pronunciada per Gaspar Blay Albuxech, en l'any en que va eixir al carrer de nostra ciutat l'espasa del rei En Jaume que se conserva en l'Ajuntament de València.

El *Sermó de la Conquista* és segons Vicente Castañeda i Alcover, que fon Secretari de la Real Acadèmia de l'Història: "un bellissimo modelo de la lengua valenciana" i l'archiver

²⁷ TRAMOYERES BLASCO, L., *Instituciones Gremiales. Su origen y organización en Valencia*. València, 1889. L'autor indica que els representants gremials dels diversos oficis de València concorrien als festejos públics que se celebraven en la ciutat. I feyen gala en estes festes de la seua puixança i riqueses, presentant-se els menestrals en els seus millors trages i rivalisant en adorns, divises i carros triumpfals. Era un espectàcul pintoresc el que oferien els cossos d'arts i oficis en una processó general. Obria la marcha de cada gremi una música de timbals, dolçaines i joglars, acompanyats a vegades per una comparsa alusiva a la festivitat que se solemnisava. Seguien l'estandart i la bandera de cada gremi, pp. 99-100.

²⁸ *Libre de Antiquitats. (1472-1680)*. Manuscrit del arxíu de la Catedral de València. Edició de J. Sanchis Sivera. València 1926, pp. 112-114. NARBONA VIZCAÍNO, R., *El Nou d'Octubre. Ressenya històrica d'una festa valenciana (Segles XIV-XX)*. Consell Valencià de Cultura. 2ª edició, 2006, pp. 35-36.

²⁹ *Manual de Consell de Valencia*, anys 1638-1639, núm. 165. AMV.

³⁰ Llibre "Impres en Valencia, per Geroni Vilagrasa, Impressor de la Ciutat, junt al moli de Rovella. Any 1666. Aprovacio de don Iusep de Cardona, Mestre en Filosofia, Doctor en Sacra Teologia, Dega, y Canonge de la Sancta Metropolitana Esglesia de Valencia".

Mariano Aguilló Fuster diu que “en la primera parte describe de una manera erudita y animada el sitio y conquista de Valencia y da interesantes noticias”.

Referent a la festa del 9 d'Octubre, dia de Sant Donís, en el “pròlec” del Doctor Gabriel Verdú diu el *Sermó*:

La Real Senyera. Archiu Ajuntament de València

Espasa del rei En Jaume. Archiu Ajuntament de València

Fonch molt gran alegria de tots veure dit dia de Sanct Donis en la proceso general, que el senyor Racional desta Ciutat portava davant del Estandart de la Conquista, y Rat Penat, la Real Espasa eo Tizona, que servi al mateix señor (*sic*) Rey En Jaume pera la dita Conquista de Valencia (...) Sabent tambe que V.S. a instancia del R. Pare Mestre Fr. Gregori Ruiz de Monserrat, Toledà, conventual del Real Monestir de dita celestial Religio en esta Ciutat; ha fet en lo present any una molt prudent, y lloable determinacio de traure, y portar perpetuament en la mateixa conformitat, la dita Espasa Real en totes les processons dels dies dels glosiosos, y constantissims Martirs Sanct Donis, y Sanct Iordi, cosa que en james se ha fet fins lo any present³¹.

El *Sermó de la conquista* explica els motius pels quals se disparen fòcs artificials la nit de Sant Donís:

Vingue a Valencia socorro del Rey de Tunez de dotze, o quinze vexells. Los moros que ho saberen, feren mes de mil falles, tocaren clarins, caixes, dolçaynes, y feren altres demostracions de alegria. El Rey -Jaume I- al altra nit feu fer lo mateix, en cada tenda sa falla, tocaren clarins, caixes, anafils, y dispararen (*sic*) *coesllams*, ço es, *coets boladors*, en senyal de poch temor del socorro, com diu lo Artiaca, y Canonge Bernardi Gomez (...) e per ço secostuma disparar coets, piules, y tronadors la nit de Sanct Donis en Valencia³².

El *Sermó* detalla la gran mercé que li havia fet el Senyor en la conquista de València i relata:

Dita esta raho montà en un Cavall, y sen ixque del Real a la vora del riu, y alçant los ulls divisà lo Estandart ab les armes de Arago, que ja estava colocat sobre la torre pus alta, dita en aquell temps la torre de Al bufat, apres la torre del Almirant, ara la torre del Temple. Un ayret de Llevant desplegava lo Estandart, ò senyera vers la part de Ponent, y feya es vesen ben clares les armes de Arago de la gent que estava en lo Real, per lo que feren grans demostracions de alegria. Lo Rey quant veu la Bandera sobre la pus alta torre de tot lo mur de Valencia, plorant de alegria, recordantse de la profecia de Sanct Pere Nolasco, y del gran favor que li avia (*sic*) fet lo Cel³³.

El croniste Gaspar Blay Albuxech glossà l'espasa del Monarca a l'afirmar:

Populi sub te cadent, vista la teua espasa, en la ma dreta els pobles se te rendiran als peus, y es cauran postrats, y humillats³⁴.

³¹ARBUXECH BAS, Gaspar Blay. *Sermo de la conquista de la molt insigne, noble, leal, e coronada ciutat de Valencia*. Edició del servici de reproducció de la llibreria París-València. Còpia facsímil de dit *Sermó*. Editat en 1985. Sense la numeració de la pàgina. L'Ajuntament de València va fer una altra edició facsímil en prolèc de Manuel Bas Carbonell. València, 1993.

³²ARBUXECH BAS, G B., *Sermo de la conquista de la molt insigne, noble, leal, e coronada ciutat de Valencia*. València, 1666, p. 13.

³³ARBUXECH BAS, G B., *Sermo de la conquista*. València, 1666, p. 22.

³⁴ARBUXECH BAS, G B., *Sermo de la conquista*, *op. cit.*, p. 49.

Que esta espasa es la defensa de Valencia; y ab esta espasa es cumplirá la clausura del text, *fedes tua Deus in seculum seculi*, defenderá esta espasa la Seu, y la Ciutat, que no vinguen a ella los moros³⁵.

Que mentres esta espasa guardarà, y defenderá nostra Ciutat, los moros no gosarán venir, ni pensaro³⁶.

Que lo Rey deixant esta espasa a Valencia, li mostra la gran dileccio, e amor que li tenia³⁷.

Per això s'ha denominat també *Sermó de Tizona*, en honor a l'espasa del rei Conquistador.

El *Sermo de la Conquista* (any 1666) de G. B. Albuxech arreplega que el “Penó” o “Bandera” estigué molts dies penjat en la torre d'Alí-Bufat.

Y quant lo Rei Don Jaume manà edificar la Esglesia e Sanctuari, hon lo cos de Sanct Vicent Martir estigue molt temps sepultat, qui hui es Monastir de Religiosos de Sanct Bernat; alli feu collocar lo Estandart, penjat de la boveda del Altar major hon se conservà mes de trescents anys³⁸.

En 1700 mor Carles II sense descendència, últim rei de la casa d'Àustria, i dona orige a que es plantege la qüestió successòria. En 1707 es produïx la Batalla d'Almansa en la que les tropes borbòniques de l'aspirant Felip d'Anjou derroten a les austracistes de l'archiduc Carles. L'ascens al tro d'Espanya del descendent borbònic Felip V donà peu a que se dictaren els decrets de Nova Planta i el regne de València es veja privat dels seus furs, usos i costums i l'eliminació de tot vestigi de l'ordenament jurídic que tenia des de l'incorporació de València a l'àmbit cristià. L'antic regne de València va tindre que adaptar-se a les lleis de la nova monarquia que volia homogeneïsar els territoris hispànics, i anar eliminant el sistema foral, substituint-lo per un poder centralisat, propi de la monarquia il·lustrada i absoluta del segle XVIII.

Esta nova situació pogué afectar a les manifestacions religioses-festives que commemoraven i resaltaven la creació d'un nou regne cristià, a les seues institucions i als seus símbols. No obstant això, la commemoració religiosa-històrica de la conquesta de València continuarà celebrant-se seguint la tradició, en alguna modificació a causa de les noves circumstàncies polítiques.

En el pla religiós, la novetat respecte a anteriors centenaris es llimitava a mostrar l'erudició en el discurs de la celebració, redundant en temes clàssics de centenaris precedents. El relat de l'entrada solemne i gloriosa del monarca Jaume I el 9 d'Octubre de 1238, l'intervenció divina per a lliberar-los del jou de la secta mahometana i l'acció de gràcies a Deu continuaven sent arguments que vertebraven el discurs.

³⁵ARBUXECH BAS, G B., *Sermo de la conquista, op. cit.*, p. 52.

³⁶ARBUXECH BAS, G B., *Sermo de la conquista, op. cit.*, p. 58.

³⁷ARBUXECH BAS, G B., *Sermo de la conquista, op. cit.*, p. 59.

³⁸ARBUXECH BAS, Gaspar Blay. *Sermo de la conquista, op. cit.*, Edició facsímil de l'Ajuntament de València, en prolèc de M. Bas Carbonell. València, 1993, p. 23. Esta edició explica els motius de fer-se: Volent aprofitar l'efemérides de la fundació com poble cristià per a anar rescatant peces lliteràries que poden ajudar a retrobar-nos en nostres arrails.

La celebració de l'efemèrides en 1738, commemorant el V Centenari de la conquesta de la ciutat per Jaume I, tingué una forta càrrega política i religiosa. Els regidors de l'Ajuntament, reunits en sessió el 23 de gener d'eixe any en l'Aula Capítular de l'Ajuntament acordaren solemnitzar l'aconyiment dels cinccents anys de la Conquesta. Es nomenaren comissaris que d'acort en el Corregidor i el Procurador General, s'encarregarien d'organisar els actes festius. La justificació de la celebració va ser:

No sols el major eixercici de la seua pàtria, sino el motiu més just de la religió Cathòlica³⁹.

Es montaren altars commemoratius en els carrers pròxims a les principals construccions religioses per a on havia de transcórrer la processó, s'adornaren les façanes i els carrers de les iglésies parroquials i convents, i els ciutadans feyen referències explícites a la conquesta de Jaume I i alabances a la nova monarquia regnant. De fet, és significatiu que davant del portal de l'iglésia de Sant Jordi es colocà un retrat de Felip V⁴⁰.

En el proemi de l'introducció de l'obra de José Vicente Ortí Mayor *Fiestas centenarias con las que la insigne, noble, leal y coronada ciudad de Valencia celebró en el día nueve de octubre de 1738 la quinta centuria de su christiana conquista* se resalta el caràcter religiós de la celebració i la justificació de l'efemèrides.

Ben notori es, que sempre han sabut los valencians acompanyar afectuós a esta Ciutat molt ilustre sa carinyosa Mare, en quantes ocasions se li han oferit, axí per manifestar ab fines demostracions la gloriosa fidelitat a sos Cathòlics Reys, com per acreditar ab reverentes obsequis lo gran zel de la sua Christiana Religió, segons ho celebren a cada pas les Històries (...) ⁴¹

I ho feya per la gran estima que els valencians mostren a la Santa Religió i per l'agraïment a l'intervenció divina per haver recobrat la ciutat.

El Sermó de la Conquesta d'este Centenari s'encarregà de pronunciar-lo el doctor Esteban Bru, membre del claustre de l'Universitat de València⁴², professor que es destacava pel seu clericalisme antimusulmà. El Sermó glossà la memòria del rei Jaume I, de la Verge d'El Puig, de Sant Miquel Arcàngel, de Sant Jordi, de Sant Donís, i de l'Àngel Custodi. Aixina mateix es mantigué l'acció de gràcies i se magnificà el fet de la conquesta i l'entrada oficial en la ciutat de València de don Jaume el Nou d'Octubre de 1238. El sermó va estar dirigit no a soles als veïns de la ciutat, sino també als habitants regnícoles.

³⁹NARBONA VIZCAÍNO, R., *El Nou d'Octubre. Ressenya històrica d'una festa valenciana (Segles XIV-XX)*. Consell Valencià de Cultura. 2ª edició, 2006, p. 61.

⁴⁰ORTÍ MAYOR, J. V., *Fiestas centenarias con las que la insigne, noble, leal y coronada ciudad de Valencia celebró en el día nueve de octubre de 1738 la quinta centuria de su christiana conquista*. València, 1740, pp. 73-74 y ss. NARBONA VIZCAÍNO, R., *El Nou d'Octubre, op. cit.*, pp.61-62.

⁴¹ORTÍ MAYOR, J. V., "Proemio introductorio". *Fiestas centenarias, op. cit.*

⁴² Esteban Bru era Mestre en Arts, Examinador i Catedràtic de Filosofia i Sagrada Teologia, Paborde de la Santa Metropolitana Iglésia, Predicador de la molt ilustre Ciutat i Prefecte del Real Colege de Chiquets Òrfens de Sant Vicent Ferrer.

Image de la Verge d'El Puig. Monasteri d'El Puig de Santa Maria

La commemoració de la festa en l'aspecte religiós fon paralel a l'aspecte polític, donades les circumstàncies del moment. L'Ajuntament preveïa unes despeses per a costejar els festejos pero necessitava el permís del poder central. L'intervenció del Governador i del Capità General facilitaren la tramitació de les llicències pertinents.

La festa celebrà, de nou, l'efemèrides de la conquesta de la ciutat i la restauració de l'Iglésia cristiana. Es celebrà una missa, se pronuncià l'habitual sermó i tingué lloc la tradicional processó cívica-religiosa en la senyera que aniria acompanyada de les primeres autoritats. El pregó arreplegà la relació dels premis oferits al veïnat per la decoració de l'itinerari processional⁴³.

Se cursaren invitacions a la comunitat eclesiàstica i als col·leges, gremis i oficis per a que en els seus ornaments i festejos divertiren i delectaren al poble en la processó, la qual cosa redundà en la participació de la societat civil.

Segons el programa previst, pel matí del Nou d'Octubre se celebrà la missa i el sermó alegòric de la conquesta, pero la processó vespertina hagué de suspendre's fins a la vesprada del dia següent per que el temps amenaçava pluja.

Com arreplega R. Narbona, a l'hora prevista tota la corporació ixqué de l'Ajuntament per la porta principal per a rebre la senyera. Fon baixada al carrer des del balcó de la Casa Consistorial i arreplegada pel Síndic Procurador General, que la va lliurar al Corregidor

⁴³ Cfr. Fulla orlada impresa. *Joyes y premis que oferix la molt ilustre, noble, magnífica y sempre leal ciutat de Valencia en les festes y proceso del Quint Centenar de anys que celebra la Conquesta de la dita ciutat (1738)*. AMV. *Libro de pregones XXII (1731-1760)*.

“por representar en su oficio al antiguo Justicia Criminal”. Tota la corporació ordenada en comitiva es va dirigir a la Catedral per la porta dels Apòstols, i se va deixar la bandera al costat de l'altar major fins al final de l'acte llitúrgic. La Companyia del Centenar de la Ploma arribà tart a la baixada de la senyera perquè l'Ajuntament avançà el rellonge mija hora⁴⁴.

Hem de recordar que l'administració borbònica va substituir la Milícia del Centenar de la Ploma i fon recomposta baix l'autoritat del Capità General, designant a un número de menestrals per a integrar-la i que compliren la llabor d'acompanyar i custodiar a la bandera.

Fon molta l'assistència popular als actes de la semana de festejos,-des del huit al catorze d'octubre-. Hagueren lluminàries nocturnes, voltejos de campanes, fòcs artificials. Uns coets especials allumenaren les paraules de “València” i “Jaume I”. Aixina mateix, se representaren comèdies que lloaven la conquesta, bous, músiques orquestades des de l'Ajuntament i la Generalitat, desfilades de folls pacífics de l'Hospital General, etc., tot açò per a divertir al poble.

En l'any 1838, l'Ajuntament sollicità a la Diputació Provincial l'autorització pertinent per a commemorar el VI Centenari de la conquesta de València en plena guerra carlista⁴⁵. L'edecte municipal del 20 de setembre de 1833 anunciava tres dies de festes. L'Ajuntament prenia la decisió de la participació de la Milícia Nacional, convidava a les autoritats locals i indicava l'orde que havia de seguir la processó. Als festejos se sumaren, entre uns altres, l'Acadèmia de Nobles Arts de Sant Carles i la “Real Maestranza” de Cavalleria de València. La commemoració religiosa i llaica d'este centenari marcarà l'evolució de la festa local. El Sermó de la conquesta en la Catedral fon predicat per Bernat Falcó, prevere de la parròquia de Sant Joan del Mercat, i trobà la seua inspiració en la llibertat i en els desijos de l'antiga constitució foral valenciana per a conservar la memòria dels anys d'autogovern.

El programa i els actes festius, parcialment, foren diferents als de les celebracions anteriors, pero continuaren els ritos tradicionals de la festivitat traent-se en processó la senyera. Es recordà que en les dos celebracions dels centenaris precedents, l'antiga bandera de la ciutat i regne havia segut baixada pel balcó principal de l'Ajuntament i rebuda en la seua porta sobre un entaulat. Enguany es considerà que:

Esta formalitat no és anàloga als costums i ilustració actual -per lo que- fon determinat que el dit estandart se traga, acompanyant-li l'Ajuntament, per l'escala

⁴⁴NARBONA VIZCAÍNO, R., *El Nou d'Octubre*, op. cit., pp. 67-68.

⁴⁵En 1713 Felip V va introduir la “Llei Sàlica” que donava preferència als barons en les seues pretensions al tro de la Corona d'Espanya. En el més de març de 1830, membres de la cort del monarca Ferran VII el convenceren per a que publicara la “Pragmàtica Sanció” que exclòia al seu germà, don Carles, dels drets successoris, inclús si la reina paria una femella. El naiximent d'Isabel condenà al carlisme a l'impotència. En esta decisió don Carles i els seus partidaris es voren obligats a controvertir la lleialtat de la “Pragmàtica Sanció” si volien sostindre les seues aspiracions al tro. La mort de Ferran VII va convertir la discòrdia de les faccions cortesanes en la 1a Guerra Carlista que durà sèt anys, iniciant-se en 1833. En esta conjuntura política, eixe mateix any, foren instituïdes les “diputacions” en l'objectiu d'administrar els interessos de les províncies.

de les cases consistorials, si bé cuidant de no abatre-li en el seu trànsit, que pareix l'objectiu d'aquella cerimònia⁴⁶.

Narbona Vizcaíno senyala que en la vespra de la festivitat del Nou d'Octubre, davant de la torre del Temple, nomenada ara del Sit, es representà una figuració de l'entrada del rei Jaume en la ciutat de València en el segle XIII. En la cerimònia s'enarbolà l'estandart de la conquesta, que havia segut traslladat definitivament a l'Ajuntament en la vesprada del 10 de setembre de 1838 pels regidors municipals del suprimit convent de Sant Vicent de la Roqueta per la desamortització de Mendizabal⁴⁷. Al ser hissat, rebé l'homenaje de la Milícia Nacional en tres descàrregues de fusileria i en el disparament de l'artilleria de la ciutadella i de la muralla. La senyera també fon traslladada solemnement al portal sobre un carruage del Marqués de Dos Aigües, acompanyada de tot l'Ajuntament i de la suposta espasa de Jaume I que s'expongué despullada en la punta cap a dalt, custodiada per una guàrdia d'honor de la milícia⁴⁸.

Vicente Boix, que fon croniste de la ciutat de València, subrayà que en una situació de crispació i guerra civil va tindre lloc el 9 d'Octubre de 1838 la celebració del centenari de la conquesta de la ciutat pel rei Jaume I en els següents tèrmens:

L'Ajuntament, la Diputació i la resta d'autoritats, els gremis i atres corporacions es van aplicar a fer grandiosos este recort ab festes suntuoses i ab la pompa i bon gust que distingix a València en tals circumstàncies: carros triumpfals, rics arcs, balls públics i focs artificials de qualsevol classe, van fer solemne el VI segle de la gloriosa conquesta, sense que enmig de l'alegria general i el luxe de la població se donara a conéixer que la ciutat del Cid es trobava angoixada baix el pes d'una guerra a mort, i gojava riallera i juganera entre els seus recorts recents i el pervindre que es preparava⁴⁹.

Crida l'atenció que en la commemoració de 1838 compaginaren els actes religiosos en la festa popular. Se celebraren maixquerades, bous, balls en la plaça del mercat, castells de fòcs artificials nocturns, representació del drama teatral de *La conquesta de Valencia por el Rey don Jaime I de Aragón* de l'autor Mariano González Vallas, etc.

La memòria escrita de la celebració la va a fer Luis Lamarca Morata qui compilà en una finalitat històrica divulgativa la *Noticia Histórica de la Conquista de Valencia*⁵⁰. La

⁴⁶*Diario Mercantil de Valencia* del 9 de octubre de 1838. Notícia arplegada en NARBONA VIZCAÍNO, R., *El Nou d'Octubre*, op. cit., p. 74.

⁴⁷TORRES, J. M., "La señera de Valencia" *Revista de Valencia*, I. València, 1880-1881, pp. 393-397. El penó fon traslladat a l'antiga Casa Consistorial després de l'exclaustració de 1835, al decretar-se l'enderrocament de l'extrem de l'iglésia de Sant Vicent per a eixamplar la via pública. Este any del VI Centenari es dispogué una urna de cristal en forma de piràmide que feya joc en la bandera de la ciutat.

⁴⁸NARBONA VIZCAÍNO, R., *El Nou d'Octubre*. Op. cit., p. 75.

⁴⁹ BOIX Y RICARTE, V., *Historia de la ciudad y Reino de Valencia*. Tom III. València, 1847. Edició facsímil, València 1979, p. 438. El cróniste també apunta que en motiu de la celebració el lliterat i poeta D. Luis Lamarca va escriure una curiosa memòria sobre la conquesta de València i el célebre trobador valencià D. Juan Arola publicà vàries poesies. Aiximateix diu que les festes no pogueren continuar, puix el dia 10 va ploure en tanta força que es va inundar la capital.

⁵⁰LAMARCA MORATA, L., *Noticia histórica de la conquista de Valencia por el rei D. Jaime de Aragón, escrita, con ocasión de celebrarse el sexto (sic) centenario*. València, 1838. Reimpressió facsímil, llibreria París-València, València, 1991. L'obreta tracta la vida de Jaume I, les muralles i portes d'època musulmana, la datació de l'entrada real de Jaume I en València, les primeres Corts Valencianes, la celebració de Sant

programació dels actes populars l'arreplega la premsa local, concretament el *Diario Mercantil de Valencia*.

Pero com subrayà Antoni Atienza, els protagonistes populars de la festa del VI Centenari, foren l'espasa d'En Jaume i el seu penó de la conquesta, símbols de guerra, de lluita i de victòria d'un monarca antecessor del lliberalisme. Els dos símbols havien presidit la festa popular, en la qual s'havia exaltat la nova situació política.

Els regidors de la ciutat, el dia anterior a la festa, concretament el 8 d'octubre, tragueren de l'arca de tres claus, depositada en l'Ajuntament de la ciutat, l'espasa del rei i la pujaren en un coche de cavalls i s'encaminaren a l'iglésia del Temple a on la col·locaren en el seu interior. Una altra comitiva portà el penó de la conquesta al mateix lloc. Quan aplegà l'espasa es va desplegar el penó entre descàrregues de fusil de la Milícia Nacional, salves d'artilleria dels canons de la Ciutadella i voltejos de campanes⁵¹.

El 9 d'Octubre se commemorà el VI Centenari de la conquesta i se celebraren els oficis religiosos tradicionals en acció de gràcies per la dedicació de l'Iglesia valentina a Deu.

La corporació municipal portava la senyera, que fon baixada per l'escala de la Casa Consistorial fins a la plaça de la Constitució. A continuació els membres de la comitiva se dirigiren cap a la Catedral per a assistir a la missa i al sermó de la conquesta. Abans havien rebut l'homenaje de la Milícia Nacional. En la processó cívica l'alcalde fon el primer portador de l'estandart real i el segon membre de la corporació dugué l'espasa de Jaume I, mentre els cordons i faldes de la bandera foren assignats al restant de membres de la corporació. En acabar els actes, la senyera real i l'espasa foren tornades a la Casa Consistorial, a on se custodiaven en una mateixa arca en tres claus.

També es celebrà la processó vespertina en les relíquies de Sant Donís i Sant Jordi, participant membres de l'Ajuntament, la Milícia Nacional, les típiques dances, les creus parroquials, carros triomfals decorats, els jagants i cabuts, les músiques de tabal i dolçaina i figures típiques de la processó del *Corpus Christi*, el capítol catedralici i els gremis en els seus estandarts. Els carrers foren decorats en altars segons el costum. Les festes populars completaven les religioses, en pantomimes, bous, representacions de drames teatrals i castells de fòcs artificials nocturns⁵².

Un fet transcendent per al pervindre de les celebracions del Nou d'Octubre fon que s'erigira una escultura eqüestre del rei Jaume I, feta de bronze, instal·lada en el Parterre, per a homenajar al Monarca. L'idea va sorgir en una tertúlia que organitzava el director del periòdic "Las Provincias", Teodoro Llorente. La finalitat va ser solemnitzar, en sentit patriòtic, la commemoració del VI Centenari de la mort del Conquistador en 1876.

Donís i el seu ritual festiu, sobre els torrons, llepolies i dolços de les confiteries, la finalitat del Centenar de la Ploma, la Senyera, etc.

⁵¹ ATIENZA, Antoni. *La Real Senyera. Bandera Nacional dels Valencians*. Real Acadèmia de Cultura Valenciana. València, 2001, pp. 316-317.

⁵² La memòria escrita dels festejos de 1838 fon encarregada a Luis Lamarca Morata qui copilà en una finalitat històrica i divulgativa un breu treball que denominà *Noticia histórica de la conquista de Valencia por el rei D. Jaime I de Aragón, escrita, con ocasión de celebrarse el sexto (sic) centenario*. València, 1838. S'ha fet una reimpressió facsímil. València, 1991.

Escultura del rei En Jaume I en el Parterre

El redescobriment de la significació hist rico-política de la celebració de la festa de Sant Donís tingué lloc en 1891 quan la Societat d'Amadors de les Glòries Valencianes, Lo Rat Penat, que organitzava anualment des de 1878 "Els Jocs Florals", va promoure la recuperació de l'identitat valenciana en una processó cívica en la senyera de l'institució cultural i visit  l'escultura eqüestre de Jaume I, erigida en el Parterre, a on es colocava una corona de flors i llorer en homenage al fet històric de la conquesta i entrada oficial del Monarca i la seua host en la ciutat de València i la celebració de la primera missa oficial en la Catedral.

En anterioritat a la data en que València havia de celebrar el VII Centenari de la seua conquesta pel rei En Jaume, alguns bons valencians, amants de les tradicions, havien pensat l'anar preparant la celebració d'esta commemoració. En 1935 el "Centre de Cultura Valenciana" i "Lo Rat Penat" programarien alguns actes culturals, pero els successos polítics que es van desenvolupar precipitaren els aconteiximents a l'esclatar l'Alçament Nacional, en juliol de 1936, fet que provoc  que tot quedara en suspens fins a 1938.

En ple periodo revolucionari, el Govern de la República, davant de les victòries del Front Nacional, hagueren de fugir a Barcelona, coincidint en la data del VII Centenari (1938). Les autoritats del Front Nacional en València tractaren de celebrar-ho sense convenciment, per que els ideals que defenien eren contraris a l'esperit i a l'obra del monarca Conquistador, a qui es tractava d'honrar.

El 9 d'Octubre de 1938 València es trobava en l' rea geogr fica dominada pel Govern del Front Popular. La tradició de la seua commemoració no s'havia interromput des del primer centenari. Esta destacada efem rides no havia de passar desapercibuda encara que a alguns destorbava el monarca Conquistador. La situació de crispació va induir a que no se celebrara solemnement en eixa data. No obstant això, els veritables fills que sentien profundament l'esperit de valenciania, no van oblidar eixe dia i dedicaren un recort al

transcendental acontenyiment. T. Llorente Falcó va escriure que “els que ens trobàvem en la zona nacional tampoc ho oblidem, i pel que afecta l'autor d'estes línies ha de dir que eixe dia publicaren articles recordant la conquesta de València i la constitució del seu regne: “A.B.C.” de Sevilla; “Heraldo de Aragón” de Saragossa; “Pueblo Vasco” de San Sebastián i “Nueva Economía Nacional”, també de Sevilla, tots ells en el pseudònim de “Víctor Sánchez” que hagué d'adoptar l'articuliste per a evitar represàlies en els familiars per part dels capitostos rojos”⁵³.

Únicament uns pocs directors de número del Centre de Cultura Valenciana, reunits en el despaig-biblioteca del don Nicolás Primitiu Gómez Serrano, presidits per una chicoteta senyera i l'*Aureun Opus*, commemoraren tan fausta efemèride, llegint-se el text referent a la conquesta de València i uns fragments de l'estudi sobre el Monarca compost per Francisco Martínez Martínez; a continuació se desplaçaren a desfilars davant de l'estàtua del Conquistador i, finalment, visitaren els Archius Municipal i el General del Regne, sent rebuts pel seu director d'este últim don Felipe Mateu Llopis. Després de firmar en el llibre de visites i de glossar reverentment la data del dia donaren per finalizada la commemoració⁵⁴.

Acabada la Guerra Civil, canvià el panorama i desaparegueren de l'eixercici del poder aquells que volien desvirtuar el significat del Centenari. Ocupava la presidència de l'Ajuntament de València don Joaquín Manglano i Cucalón de Montull, Baró de Càrcer, a qui es va dirigir el director decà i el secretari del Centre de Cultura Valenciana, el 2 de setembre de 1939, per a recordar-li que València no havia pogut celebrar la gloriosa commemoració de la conquesta pel rei Jaume I en la data del seu VII Centenari com se mereixia i proposgué al consistori, màxima representació de la ciutat, que fera seua l'iniciativa de l'any de la Victòria. La proposta de l'Institució Acadèmica Valenciana va tindre una excelent acollida. L'Ajuntament patrocinà els actes i encarregà al Centre de Cultura Valenciana i a Lo Rat Penat la preparació del programa dels actes de la commemoració.

Idèntica visita se cursà al president de la Diputació Provincial de València, don Tomás Zumalacarregui, obtenint igualment una amable i receptiva acollida.

D'acort en les dos corporacions, es va convindre reunir-se el dia 4 de setembre de 1939 en el president de Lo Rat Penat, en el decà de la Facultat de Filosofia i Lletres, en el vicari general i en el mestre de cerimònies de l'Ajuntament de València per a canviar impressions i procedir a la ràpida organització dels festejos que s'havien de celebrar.

Després de diverses reunions s'acordà constituir una Junta d'Honor integrada per les primeres autoritats i en els presidents del Centre de Cultura Valenciana, Lo Rat Penat, Real Acadèmia de Sant Carles, Associació de la Premsa i unes altres executives, a fi d'organitzar les festes de la commemoració del 9 d'Octubre del Centenari.

⁵³ LLORENTE FALCÓ, T., “Unas líneas de entrada” a l'obra de CARRERES ZACARÉS. S., *Fiestas celebradas en conmemoración del Séptimo Centenario de la Conquista de Valencia por el Rey Don Jaime I de Aragón*. València, 1941, pp. 9-10.

⁵⁴CARRERES ZACARÉS. S., *Fiestas celebradas en conmemoración del Séptimo Centenario de la Conquista de Valencia por el Rey Don Jaime I de Aragón*. València, 1941, p. 14.

El dia 11 es va procedir al nomenament dels membres eixecutius de la comissió, els quals acordaren propondre la celebració d'un cicle de conferències a càrrec del Centre de Cultura Valenciana, festes populars, processó cívica en el Penó de la Conquesta i l'Espasa del rei En Jaume I, i un concurs de comparses de moros i cristians de tots els pobles de l'antic Regne de València a on se celebra tan significativa festa.

El temps apremiava i noves reunions foren perfilant les línies del programa festiu per a sometre-les a l'aprovació de l'Ajuntament de València.

Presentat el programa de festes, fon aprovat per la Junta Eixecutiva el dia 15 de setembre i el 18 per l'Ajuntament de València, prenent l'acort de patrocinar els festejos i subvencionar-los en 15.000 pessetes. Semblant acort va prendre la Diputació el 27 del dit més col·laborant en una dotació de 10.000 pessetes.

Mentrestant, la Junta Eixecutiva no cessava d'organitzar els festejos de la barriada de Russafa, banquets i obsequis a les autoritats, concurs d'escaparats de confiteries i uns atres actes més, colocació d'una làpida commemorativa del Centenari en la torre campanar de la parròquia de Sant Valero i fon traslladada la Mare de Deu d'El Puig i tornada la venerada image, processionalment, al seu santuari.

El programa de festes de la commemoració del VII Centenari de la conquesta de València arreplega els actes, clarament especificats, senyalant el dia, l'hora i lloc. En ell se constata, el cicle de conferències organitzat, en els títols i els oradors, i els actes prevists des del dia 28 de setembre fins al 9 d'octubre.

Dia 28 de setembre. A l'alba, volteig de campanes. A les 10 hores, missa resada en la parròquia de Sant Valero. A les 10,30 hores descobriment de la làpida commemorativa del VII Centenari, en la torre de l'iglésia. A les 18 hores, obertura del curs en el Centre de Cultura Valenciana, en la presentació dels conferenciants per don Teodoro Llorente, i primera conferència a càrrec del M. I. Sr. don Guillermo Hijarrubia sobre "El clero, col·laborador de don Jaime en la Conquesta de Valencia".

Dia 29 de setembre. Festivitat de Sant Miquel. A les 18 hores, en el Centre de Cultura Valenciana, segona conferència. Tema: "Caballeros de la Conquesta". Conferenciant: Il·lustríssim senyor Baró de Sant Petriello.

Dia 30. De setembre. A les 18 hores, en el Centre de Cultura Valenciana, tercera conferència. Tema: "Las Órdenes Militares en la Conquesta de Valencia". Conferenciant: Il·lustríssim Sr. don Vicente Ferrán i Salvador.

Dia 1 d'octubre. A les 18 hores, en el Centre de Cultura Valenciana, quarta conferència. Tema: "Don Jaime, político y diplomático". Conferenciant: don Carlos Riba.

Dia 2 d'octubre. A les 18 hores, en el Centre de Cultura Valenciana, quinta conferència. Tema: "Don Jaime historiador". Conferenciant: don Francisco Martínez i Martínez.

Dia 3 d'octubre. A les 18 hores, en el Paraninf de l'Universitat, sexta conferència. Tema: "Plau al Rey. Dación de cuentas al Rey por la Conquesta de Valencia". Conferenciant: Ilmo. Sr. don Federico García Sánchiz. Presentà al conferenciant don Martín Domínguez.

Dia 4 d'octubre. A les 18 hores, en el Centre de Cultura Valenciana, sèptima conferència. Tema: “La división de la Reconquista Española, base del poderío español en Italia, en la Edad Media”. Conferenciant: Doctor don José Calatayud Bayá.

Dia 5 d'octubre. A les 18 hores, en el Paranimf de l'Universitat, octava conferència. Tema: “Dos épocas: el siglo XIII y el siglo XX. Conquista y liberación de Valencia”. Conferenciant: don Rafael Calvo Serer.

Dia 6 d'octubre. A les 18 hores, en el Centre de Cultura Valenciana, novena conferència. Tema: “Don Jaime, legislador”. Conferenciant: don Juan Beneyto Pérez.

Dia 7 d'octubre. A les 16 hores, arribada a València -Torres de Serrans- de la Mare de Deu d'El Puig. Tot seguit trasllat de l'imatge a la Catedral. A les 18,30 hores, en el teatre Principal, concert de música valenciana, per l'Orquesta de F.E.T. i de les J.O.N.S. A les 22 hores, en la llavors denominada plaça del “Caudillo”, concert per la Banda Municipal de Música. A les 24 hores, fòcs artificials.

Dia 8 d'octubre. A les 11,30 hores, en la Catedral, missa resada. A les 12 hores, acte commemoratiu en la barriada, compresa entre els carrers del rei En Jaume i Moro Zeit, en desfilada de Milícies i alocució per l'excelentíssim Baró de Càrcer, alcalde de València. A les 16 hores, visita a les pasteries pel jurat que ha d'adjudicar els premis en el concurs dedicat a la “Festa de Sant Donís”. A les 18 hores, en el Paranimf de l'Universitat, solemne clausura de les conferències, dissertant l'excelentíssim marquès de Lozoya, Director General de Belles Arts, sobre el tema “Síntesis de la personalidad del Rey don Jaime”. A les 22 hores, en la plaça del “Caudillo”, concert per la Banda Municipal de Música. A les 23,30 hores tirs de *Piules i Tronadors*. A les 24 hores, des d'alt de la torre del Micalet, es dispararà una monumental palmera de fòcs artificials.

Dia 9 d'octubre. A l'alba, volteig de campanes. A les 8 hores, missa de Comunió en la capella de la Puritat. A les 10 hores, processó cívica, que partint de l'Ajuntament i portant el Penó de la Conquesta i l'Espasa del rei En Jaume, es traslladarà a la Catedral, en ofrena a la Mare de Deu d'El Puig. Tot seguit, missa de pontifical. A les 12 hores, eixida de la processó cívica de la Catedral per a col·locar en el monument del rei En Jaume una corona de llorer. A les 18 hores, en la Societat Lo Rat Penat, obertura del curs. A les 22 hores, en la plaça del “Caudillo”, concert per la Banda Municipal. A les 24 hores, fòcs artificials⁵⁵.

El VII Centenari es celebrà en tota brillantor, rendint un homenatge de gratitud al preclar Monarca de la Corona d'Aragó. L'excelentíssim Ajuntament de València, va voler que, com en uns altres centenaris, es redactara la crònica dels actes celebrats, encarregant-se d'això el Secretari del Centre de Cultura Valenciana i Cronista de la ciutat, don Salvador Carreres Zacarés, precedida per unes línies del Director Decà de l'Institució valencianista, que era don Teodoro Llorente Falcó.

⁵⁵ CARRERES ZACARÉS. S., *Fiestas celebradas en conmemoración del Séptimo Centenario de la Conquista de Valencia por el Rey Don Jaime I de Aragón*. València, 1941. L'acadèmic del Centre de Cultura Valenciana i cronista de la ciutat de València, Salvador Carreres, arreplega el programa de festejos de la commemoració del VII Centenari de la conquesta de València, pp. 16-18. També l'obra inclou el contingut de totes les conferències impartides en motiu de la celebració d'esta efemèrides.

Hem de fer constar que les circumstàncies inherents a la Guerra Espanyola i la recentment desencadenada 2a Guerra Mundial impediren complir totes les iniciatives proposades per la comissió.

Des de la celebració del VII Centenari fins a la dècada dels anys setanta del segle XX la festa va perdre l'aureola d'un gran acontentament històric. Els actes anaren reduint-se i l'assistència a la processó cívica fon decaent. L'arribada del sistema democràtic impulsà, de nou, la celebració del 9 d'Octubre. La promulgació de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana, en 1982, va fer que les autoritats polítiques, junt en les institucions culturals que havien mantingut viu l'esperit de la celebració, Lo Rat Penat i el Centre de Cultura Valenciana, avivaren la commemoració oficial i diversos actes polítics, religiosos, culturals, i manifestacions públiques de tot signe.

Processó cívica el 9 d'Octubre

La data de l'entrada de don Jaume I en València s'ha convertit en la festa de l'Autonomia, en el dia de la Nacionalitat Valenciana. Actualment se celebra pel matí la processó cívica. La Senyera és baixada des del balcó de l'Ajuntament de València, es dirigeix a la Catedral, on se canta el "Te Deum" d'acció de gràcies, s'encamina posteriorment al Parterre, on se col·loca una corona de llorer a la figura del rei En Jaume, i torna a l'Ajuntament, on se custodia. Així mateix, durant la festivitat se celebren recepcions polítiques, otorgament de distincions i honors a personalitats i institucions per part de la Generalitat Valenciana, manifestacions públiques, castells de fòcs artificials, actes populars, entrades de moros i cristians, concerts musicals, coeters, etc., als que assisteixen multitud de ciutadans. Eixe mateix dia de Sant Donísels joves enamorats i els matrimonis se regalen la "Mocadorà", obsequiant-se dolços com "piuletetes" i "tronadors" i unes altres fruites, i una artística joia, si ho permet la situació econòmica.

Tots els actes civils i religiosos servixen per a enfortir-nos com a nacionalitat històrica i poble sobirà, en les nostres pròpies senyes d'identitat i singularitats⁵⁶.

Independentment dels actes oficials de la Generalitat Valenciana, el programa de festes del 9 d'Octubre de l'Ajuntament de València de l'any 2014 arreplegava els actes següents en els horaris corresponents.

Dia 4 d'octubre

- 20.00 h.- En les Torres de Serrans, embaixades Mora i Cristiana.

Dia 5 d'octubre

- 10.00 h.- Santa missa en l'iglésia de la Santa Creu, en la Plaça del Carme.
- 11.30 h.- Alardo, per l'itinerari següent: Plaça de Manises, Baylia, Navellos, Mur de Santa Ana, comte Trenor i Plaça dels Furs.

Dia 7 d'octubre

- 20.00 h. - Concert en el Palau de la Música a càrrec de la Banda Municipal.

Dia 8 d'octubre

- 11.00 h.- Junt en la Senyera. Exposició de la Real Senyera en el “Saló de Cristal” de l'Ajuntament fins a les 20.00 hores.
- 20.00 h.- Concert en el Palau de la Música a càrrec de l'orquestra de València.
- 24.00 h.- Festival de pirotècnia, organitzat per la Diputació Provincial de València, col·labora l'Ajuntament de València.

Dia 9 d'octubre

- 11.30 h.- Recepció de la corporació a autoritats i invitats.
- 11.45 h. - Lectura del Decret d'Alcaldia i entrega de la Senyera en l'Archiu Municipal.
- 12.00 h. - Baixada de la Real Senyera des del Museu Històric Municipal, per la qual cosa se sol·licita la presència d'una secció de l'exèrcit en banda i música. S'inicia la processó cívica que recorre l'itinerari que s'indica posteriorment fins a la porta dels Ferros -portada barroca-, per a on entrarà a la Catedral. Al finalitzar el cant del “Te Deum” es reprén la processó cívica, eixint per la Porta de la Plaça de l'Almoïna, continuant la processó.

⁵⁶El 28 d'abril de 1982, el Congrés de Diputats d'Espanya aprovà el text d'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana. En ell es reflectix les senyes d'identitat dels valencians. Es reconeix a l'idioma valencià com a llengua cooficial de la Comunitat Valenciana, la bandera tricolor o senyera valenciana com a emblema que nos identifica, l'assunció de l'himne regional valencià, la denominació oficial del nom de Comunitat Valenciana i el reconeixement del 9 d'Octubre com a data històrica i dia Nacional dels valencians.

La Real Senyera en l'interior de la catedral de València el dia de Sant Donís. "Te deum"

La Real Senyera dins de la catedral de València en la festivitat del Nou d'Octubre

- En el Parterre es farà l'ofrena de corones de llorer i flors davant de l'estàtua del rei Jaume I.
- Acabada l'ofrena es reprén la Processó Cívica pels carrers de Pintor Sorolla i Barques cap a la Plaça de l'Ajuntament.
- Arribada de la Real Senyera a l'Ajuntament, solemne pujada al balcó principal i entrega en l'Archiu Municipal, a continuació es dispara una “mascletà” terrestre.
- 17.00 h.- Representació de l'entrada de moros i cristians en la ciutat de València. L'itinerari seguirà el recorregut següent: Glorieta. La Pau, Sant Vicent, Plaça de l'Ajuntament i Marqués de Sotelo on es dissoldrà.

Itinerari de la Processó Cívica:

Des de l'Archiu Municipal se baixarà la senyera pel balcó principal de l'Ajuntament en la Plaça del dit nom, seguirà pels carrers següents: Sant Vicent, Plaça de la Reina, entrant en la Catedral per la Porta dels Ferros. Despuix d'entonar-se el “Te Deum”, eixirà per la porta de la Plaça de l'Almoina, carrer la Barchilla, Plaça la Reina, carrer La Pau, i se dirigirà al Parterre. Allí, davant del monument al rei En Jaume se li farà una ofrena de llorer i flors. Acabats els actes de protocol, tornarà pels carrers Pintor Sorolla i Les Barques a l'Ajuntament creuant la Plaça per la via central per a accedir pel balcó principal a la Casa Consistorial on es custodia.

Ajuntament de València engalanat el dia de la festivitat del 9 d'Octubre

Fòcs artificials el dia de Sant Donís, Nou d'Octubre

Filá de cristians. Nou d'Octubre

València, 1 de juliol de 2015